

**Bērnu tiesību
konvencija**

Izpl.:
VISPĀRĒJAS LIETOŠANAS

CRC/C/GC/12
2009. gada 20. jūlijā

Orģināls: ANĢĻU VALODĀ

BĒRNU TIESĪBU KOMITEJA
Piecdesmit pirmā sesija
Ženēva, 2009. gada 25. maijs–12. jūnijs

VISPĀRĒJAIS KOMENTĀRS Nr. 12 (2009)

Bērna tiesības tikt uzklausītam

SATURA RĀDĪTĀJS

Lappuse

I. IEVADS	4
II. MĒRĶI.....	5
III. TIESĪBAS TIKT UZKLAUSĪTAM: ATSEVIŠĶA BĒRNA UN BĒRNU GRUPU TIESĪBAS.....	5
A. Juridiskā analīze.....	6
1. Konvencijas 12. panta burtiskā analīze	7
a) Konvencijas 12. panta 1. punkts.....	7
i) “Nodrošina”	7
ii) “Ir spējīgs formulēt savu viedokli”	7
iii) “Tiesības brīvi to [viedokli] paust”	8
iv) “Visos jautājumos, kas viņu skar”	8
v) “Jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei”	9
b) Konvencijas 12. panta 2. punkts	9
i) Tiesības “tikt uzklautam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā”	9
ii) “Vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību”	10
iii) “Ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas”	10
2. Pasākumi, lai ievērotu bērna tiesības tikt uzklautam	10
a) Sagatavošanās.....	11
b) Uzklautāšana	11
c) Bērna spēju novērtēšana	11
d) Informācija par to, cik lielā mērā bērna viedoklis tiek ņemts vērā (atgriezeniskā saite)	11
e) Sūdzības, tiesiskās aizsardzības līdzekļi un kompensācija.....	11
3. Dalībvalstu pienākumi	12
a) Dalībvalstu pamatpienākumi	12
b) Īpaši pienākumi attiecībā uz tiesvedību un administratīvo procesu	12
i) Bērna tiesības tikt uzklautam civiltiesiskās procedūrās	12
Laulības šķiršana un atšķiršana	13
Atšķiršana no vecākiem un alternatīvā aprūpe	13
Adopcija un kafala pēc islāma likumiem	13
ii) Bērna tiesības tikt uzklautam krimināltiesiskās procedūrās.....	13
Bērns – likumpārkāpējs	14
Cietušie bērni un bērni, kas ir liecinieki	14
iii) Bērna tiesības tikt uzklautam administratīvā procesā	14
B. Tiesības tikt uzklautam un saistība ar citiem Konvencijas noteikumiem	15
1. Konvencijas 12. un 3. pants.....	15
2. Konvencijas 12., 2. un 6. pants.....	16
3. Konvencijas 12., 13. un 17. pants.....	17

4. Konvencijas 12. un 5. pants.....	17
5. Konvencijas 12. pants un bērnu tiesību īstenošana kopumā	18
C. Tiesību tikt uzklautam īstenošana dažādos apstākļos un situācijās.....	18
1. Ģimenē	18
2. Alternatīvajā aprūpē	19
3. Veselības aprūpē.....	20
4. Izglītībā un skolā	21
5. Rotaļājoties, atpūšoties, sporta un kultūras pasākumos.....	22
6. Darba vietā.....	22
7. Vardarbīgos apstākļos	22
8. Novēršanas stratēģiju izstrādē	23
9. Imigrācijas un patvēruma procedūrās.....	23
10. Ārkārtas situācijās.....	24
11. Valsts un starptautiskos apstākļos	24
D. Pamatprasības, kas jāizpilda, lai īstenotu tiesības tikt uzklautam.....	25
E. Secinājumi.....	27

Bērna tiesības tikt uzklautam

Bērnu tiesību konvencijas 12. pantā ir paredzēts:

“1. Dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

2. Šajā nolūkā bērnam tiek dota iespēja tikt uzklautam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību, ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas.”

I. IEVADS

1. Bērnu tiesību konvencijas (turpmāk tekstā – “Konvencija”) 12. pants ir unikāls cilvēktiesību līguma noteikums; tajā skatīts jautājums par bērnu juridisko un sociālo statusu, kuriem, no vienas puses, nav pieauguša cilvēka autonomijas, bet, no otras puses, kuri ir tiesību subjekti. Panta 1. punkts paredz, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Panta 2. punktā īpaši norādīts, ka bērnam ir jādod iespēja tikt uzklautam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā.

2. Visu bērnu tiesības tikt uzklautiem un nopietni uztvertiem ir viena no Konvencijas pamatvērtībām. Bērnu tiesību komiteja (turpmāk tekstā – “Komiteja”) norāda, ka 12. pantā ir pausts viens no četriem Konvencijas vispārīgajiem principiem, savukārt pārējie vispārīgie principi ir tiesības uz nediskrimināciju, tiesības uz dzīvību un attīstību, kā arī bērna interešu ievērošana kā primārais apsvērums; tātad tiek uzsvērts tas, ka šis pants ne tikai paredz tiesības, bet tas ir arī jāņem vērā, interpretējot un ievērojot pārējās tiesības.

3. Kopš Konvencija tika pieņemta 1989. gadā, vietējā, valstu, reģionālā un pasaules mērogā ir gūti ievērojami panākumi, izstrādājot tiesību aktus, politiku un metodes, lai veicinātu Konvencijas 12. panta īstenošanu. Pēdējos gados plaši izplatījusies prakse, ko būtībā izprot kā “līdzdalību”, lai gan 12. pantā šis termins nav izmantots. Šis termins ir attīstījies, un šobrīd tiek plaši izmantots, lai raksturotu pastāvošus procesus, kas ietver informācijas apmaiņu un tāda dialoga uzturēšanu bērnu un pieaugušo starpā, kura pamatā ir abpusēja cieņa un kurā bērni var uzzināt, kādā veidā gan viņu, gan pieaugušo viedoklis tiek ņemts vērā un veido minēto procesu rezultātu.

4. Īpašajā Ģenerālās asamblejas divdesmit septītajā sesijā par bērniem, kas notika 2002. gadā, dalībvalstis atkārtoti pauda apņemšanos īstenot Konvencijas 12. pantu¹. Tomēr Komiteja norāda, ka lielākajā daļā pasaules sabiedrības joprojām pastāv ieilgusi prakse un attieksme, kā arī politiskie un ekonomiskie šķēršļi, kas kavē īstenošanu bērnu tiesības paust viņu viedokli par dažādiem jautājumiem, kas viņus skar, kā arī traucē nodrošināt, ka bērnu paustais viedoklis tiek pienācīgi ņemts vērā. Lai gan ar grūtībām saskaras daudzi bērni, Komiteja īpaši norāda, ka bērniem no atsevišķām grupām, tostarp jaunākiem zēniem un meitenēm, kā arī bērniem no atstumtām un nelabvēlīgā situācijā esošām grupām, ir sevišķi grūti izmantot šīs tiesības. Tāpat Komiteja joprojām pauž bažas par daudzu pastāvošo praksi kvalitāti. Ir jāvairo

¹ Rezolūcija Nr. S-27/2 “Bērniem piemērota pasaule”, pieņemta Ģenerālajā asamblejā 2002. gadā.

izpratne par Konvencijas 12. panta būtību un par to, kā to pilnībā īstenot attiecībā uz ikvienu bērnu.

5. Komiteja 2006. gadā rīkoja vispārējo diskusiju dienu par bērna tiesībām tikt uzklautam, lai izpētītu Konvencijas 12. panta jēgu un nozīmi, tā saistību ar citiem pantiem, kā arī nepilnības, labo praksi un prioritāros jautājumus, kas jāskata, lai sekmētu šo tiesību izmantošanu². Šis vispārējais komentārs izstrādāts, pateicoties iepriekš minētajā dienā notikušajai informācijas apmaiņai, tostarp ar bērniem, kā arī Komitejas pieredzei, kas uzkrāta, izvērtējot dalībvalstu ziņojumus, un valstu pārvalžu, nevalstisko organizāciju (NVO), sabiedrisko organizāciju, attīstības aģentūru un pašu bērnu būtiskajām zināšanām un pieredzei, kas iegūta, praksē ieviešot Konvencijas 12. pantā ietvertās tiesības.

6. Šajā vispārējā komentārā vispirms tiks sniegta Konvencijas 12. panta abu punktu juridiskā analīze, bet pēc tam skaidrotas prasības pilnībā ievērot šīs tiesības, tostarp īpaši tiesvedībā un administratīvos procesos (A daļa). Dokumenta B daļā tiks skatīta Konvencijas 12. panta saistība gan ar pārējiem trim Konvencijas vispārīgajiem principiem, gan citiem pantiem. Dokumenta C daļā iztirzātas prasības, kā arī sekas, ko bērna tiesības tikt uzklautam rada dažādās situācijās un apstākļos. Dokumenta D daļā izklāstītas pamatprasības šo tiesību īstenošanai, savukārt E daļā sniegti secinājumi.

7. Komiteja iesaka visām dalībvalstīm plaši izplatīt šo vispārējo komentāru to valsts pārvaldes un administratīvajās struktūrvienībās, kā arī bērnu un pilsoniskās sabiedrības vidū. Lai to izdarītu, komentārs jātulko visās attiecīgajās valodās, sagatavojot arī bērniem draudzīgu versiju, jārīko darbsemināri un semināri nolūkā pārrunāt šā komentāra ietekmi un efektīvāko metodi tā īstenošanai, kā arī jāizmanto šis komentārs visu to profesionāļu apmācībā, kuri strādā bērnu interesēs vai ar bērniem.

II. MĒRĶI

8. Vispārējais komentārs izstrādāts nolūkā palīdzēt dalībvalstīm efektīvi īstenot Konvencijas 12. pantu. Tālab ar to tiecas:

- stiprināt izpratni par 12. panta nozīmi un ietekmi uz valstu pārvaldēm, ieinteresētajām pusēm, NVO un sabiedrību kopumā;
- rūpīgi pārdomāt to tiesību aktu, politikas un prakšu darbības jomu, kas ir nepieciešami, lai nodrošinātu pilnīgu 12. panta īstenošanu;
- uzsvērt pozitīvo pieeju 12. panta īstenošanai, izmantojot Komitejas pieredzi, kas gūta, veicot uzraudzību;
- ierosināt pamatprasības, lai rastu atbilstošu veidu, kādā pienācīgi ņemt vērā bērnu uzskatus visos jautājumos, kas viņus skar.

III. TIESĪBAS TIKT UZKLAUSĪTAM: ATSEVIŠĶA BĒRNA UN BĒRNU GRUPU TIESĪBAS

9. Vispārējā komentāra uzbūvē ņemts vērā Komitejas nodalījums, proti, atsevišķa bērna tiesības tikt uzklautam un bērnu grupas (piemēram, skolēnu klase, kaimiņos dzīvojoši bērni, visas valsts bērni, bērni ar invaliditāti vai meitenes) tiesības tikt uzklautai. Šāds nodalījums

² Sk. 2006. gada vispārējo diskusiju dienas ieteikumus par bērna tiesībām tikt uzklautam, pieejami vietnē: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc.

ir būtisks, jo Konvencija paredz, ka dalībvalstu pienākums ir garantēt bērna tiesības tikt uzklusītam atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei (sk. turpmāk 12. panta 1. un 2. punkta juridisko analīzi).

10. Nosacījumus par vecumu un brieduma pakāpi var novērtēt gan tad, kad tiek uzklusīts viens bērns, gan tad, kad savu viedokli vēlas paust bērnu grupa. Bērna vecumu un brieduma pakāpi ir vieglāk novērtēt tad, ja attiecīgā bērnu grupa ir pastāvīgas struktūras daļa, piemēram, ģimene, skolēnu klase vai kāda rajona iedzīvotāju daļa, bet – ja bērni izsakās kopīgi – vecumu un brieduma pakāpi ir grūtāk novērtēt. Pat ja ir grūti novērtēt vecumu un brieduma pakāpi, dalībvalstīm bērni ir jāuztver kā uzklusāma grupa, un Komiteja stingri iesaka dalībvalstīm darīt visu iespējamo, lai uzklusītu vai noskaidroto to bērnu viedokli, kuri uzstājas kopīgi.

11. Dalībvalstīm ir jānodrošina bērns brīvi formulēt viedokli, un tām ir jāveido tāda vide, kurā bērns var izmantot savas tiesības tikt uzklusītam.

12. Bērnu paustais viedoklis var dot būtisku perspektīvu un pieredzi, un tas ir jāņem vērā, gan pieņemot lēmumus, gan veidojot politiku, gan izstrādājot un vērtējot tiesību aktus un/vai pasākumus.

13. Parasti šādu procesu dēvē par līdzdalību. Bērna vai bērnu tiesības tikt uzklusītam(-iem) ir būtisks šā procesa elements. Līdzdalības koncepcijā uzsvērts, ka bērnu iesaistīšana nedrīkst būt pārejošs pasākums, bet tam jābūt kā sākuma punktam intensīvai apmaiņai starp bērniem un pieaugušajiem par politisko nostādņu, programmu un pasākumu izstrādi visos attiecīgajos bērnu dzīves apstākļos.

14. Vispārējā komentāra A daļā (Juridiskā analīze) Komiteja skata jautājumu par atsevišķa bērna tiesībām tikt uzklusītam. Savukārt C daļā (Tiesību tikt uzklusītam īstenošana dažādos apstākļos un situācijās) Komiteja vērtē gan atsevišķa bērna, gan bērnu grupu tiesības tikt uzklusītiem.

A. Juridiskā analīze

15. Konvencijas 12. pants paredz, ka ikvienam bērnam ir tiesības brīvi paust savu viedokli visos jautājumos, kas viņu skar, un līdz ar to izrietošās tiesības, ka šādam viedoklim ir jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. Minētās tiesības paredz nepārprotamu juridisku pienākumu dalībvalstīm atzīt šīs tiesības un nodrošināt to īstenošanu, uzklusot bērna viedokli un pienācīgi ņemot to vērā. Minētais pienākums paredz, ka atbilstoši konkrētās dalībvalsts tiesu sistēmai tai ir vai nu tieši jāgarantē šīs tiesības vai arī jāpieņem vai jāpārskata tiesību akti, lai bērns varētu pilnībā izmantot šīs tiesības.

16. Savukārt bērns drīkst atteikties izmantot minētās tiesības. Bērns var izvēlēties paust savu viedokli, bet tas nav viņa pienākums. Dalībvalstīm ir jānodrošina, ka bērnam ir pieejama visa nepieciešamā informācija un konsultācijas, lai viņš varētu pieņemt lēmumu savās interesēs.

17. Būtībā Konvencijas 12. pants paredz, ka dalībvalstīm ir jācenšas nodrošināt, ka, interpretējot un īstenojot visas pārējās Konvencijā ietvertās tiesības, vērā ņem 12. pantā paredzētās tiesības³.

18. Konvencijas 12. pantā teikts, ka bērnam ir tiesības, kurām ir ietekme uz viņa dzīvi, nevis tikai tiesības, kas izriet no viņa neaizsargātības (aizsardzība) vai atkarības no pieaugušajiem (apgādāšana)⁴. Konvencijā atzīts, ka bērns ir tiesību subjekts, un šo bērna statusu, kas ir skaidri pausts 12. pantā, uzsver arī fakts, ka šis starptautiskais dokuments ir gandrīz pilnībā ratificēts visās dalībvalstīs.

1. Konvencijas 12. panta burtiskā analīze

a) Konvencijas 12. panta 1. punkts

i) “Nodrošina”

19. Konvencijas 12. panta 1. punktā teikts, ka dalībvalstis “nodrošina” bērnam tiesības brīvi paust savu viedokli. Darbības vārda tagadnes formai “nodrošina” ir īpašs juridisks spēks, ar ko dalībvalstīm netiek dota nekāda rīcības brīvība. Tāpēc dalībvalstīm ir obligāts pienākums veikt atbilstošus pasākumus nolūkā pilnībā īstenot šīs visu bērnu tiesības. Lai nodrošinātu, ka mehānismi ir ieviesti, šis pienākums ietver divus elementus, proti, uz klausīt bērna viedokli visos jautājumos, kas viņu skar, un pienācīgi ņemt to vērā.

ii) “Ir spējīgs formulēt savu viedokli”

20. Dalībvalstis nodrošina, ka ikvienam bērnam, kurš “ir spējīgs formulēt savu viedokli”, ir tiesības tikt uz klausītam. Šāds formulējums nav skatāms kā ierobežojums, bet gan kā dalībvalstu pienākums izvērtēt bērna spējas pēc iespējas plašāk formulēt patstāvīgu viedokli. Tātad dalībvalstis nedrīkst pieņemt, ka bērns nespēj paust savu viedokli. Tieši pretēji – dalībvalstīm ir jāpieņem, ka bērns spēj formulēt savu viedokli, un jāatzīst, ka bērnam ir tiesības paust šo viedokli; bērna uzdevums nav vispirms pierādīt savas spējas.

21. Komiteja uzsver, ka 12. pantā nav noteikts vecuma ierobežojums bērna tiesībām paust savu viedokli, un tā aicina dalībvalstis nenoteikt šādus vecuma ierobežojumus ne ar tiesību aktiem, ne praksē, kas ierobežotu bērna tiesības tikt uz klausītam visos jautājumos, kas viņu skar. Šajā sakarībā Komiteja uzsver turpmāk minēto.

- Pirmkārt, savās 2004. gada vispārējo diskusiju dienā pieņemtajās rekomendācijās par bērna tiesību īstenošanu agrīnā bērnībā Komiteja uzsvēra, ka izpratne par bērnu kā tiesību turētāju ir “(..) saistīta ar bērna ikdienas dzīvi no agrīna vecuma”⁵. Pētījumi liecina, ka bērns spēj formulēt savu viedokli jau agrā vecumā, pat ja vēl nespēj paust to mutvārdos⁶. Tāpēc, lai pilnībā īstenotu Konvencijas 12. pantu, ir jāatzīst un jāņem vērā saziņas neverbālās formas, tostarp rotaļāšanās, ķermeņa valoda, sejas izteiksme, kā arī zīmēšana un gleznošana, kas ļoti maziem bērniem palīdz parādīt to, ka viņi saprot, veic izvēli un kam dod priekšroku.

³ Sk. Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 5 (2003. gads) par Bērnu tiesību konvencijas vispārējiem īstenošanas pasākumiem (CRC/GC/2003/5).

⁴ Parasti saistībā ar Konvenciju atsaucas uz trim “P” jeb apgādāšanu, aizsardzību un līdzdalību (angļu valodā – *provision, protection un participation*).

⁵ CRC/C/GC/7/Rev.1, 14. punkts.

⁶ Sal. Lansdown G., “The evolving capacities of the child” (Bērna attīstības pakāpe), “Innocenti” pētniecības centrs, UNICEF/“Glābiet bērnus”, Florence (2005. g.).

- Otrkārt, bērnam nav obligāti jābūt vispusīgām zināšanām par visiem tā jautājuma aspektiem, kas viņu skar, bet ir jābūt pietiekamai izpratnei, lai spētu atbilstoši formulēt savu viedokli konkrētajā jautājumā.

- Treškārt, dalībvalstīm ir arī pienākums nodrošināt minēto tiesību īstenošanu attiecībā uz bērniem, kuriem ir grūti panākt, ka viņu viedoklis tiek sadzirdēts. Piemēram, bērniem ar invaliditāti ir jānodrošina un jānodrošina iespēja izmantot visus nepieciešamos saziņas līdzekļus, kas atvieglotu viņiem sava viedokļa paušanu. Turklāt jāveic pasākumi, lai atzītu minoritāšu, pirmiedzīvotāju un migrantu bērnu, kā arī citu bērnu, kuri nerunā vairākuma valodā, tiesības paust viedokli.

- Visbeidzot, dalībvalstīm ir jāapzinās negatīvās sekas, kas varētu rasties, ja šīs tiesības netiek atbilstoši ievērotas, īpaši gadījumos, kas skar ļoti mazus bērnus, vai tad, ja bērns ir kļuvis par noziedzīga nodarījuma, seksuālas vardarbības, cita veida vardarbības vai citas sliktas izturēšanās upuri. Dalībvalstīm ir jādara viss iespējamais, lai nodrošinātu, ka tiesības tikt uzklautam tiek ievērotas, nodrošinot pilnīgu bērna aizsardzību.

iii) “Tiesības brīvi to [viedokli] paust”

22. Bērnam ir tiesības “brīvi to [viedokli] paust”. “Brīvi” nozīmē to, ka bērns, neviena nepiespiests, var paust savu viedokli un izvēlēties izmantot savas tiesības tikt uzklautam vai nē. “Brīvi” nozīmē arī to, ka ar bērnu nedrīkst manipulēt un viņu nedrīkst nepamatoti ietekmēt vai izdarīt uz viņu spiedienu. Turklāt “brīvi” pēc būtības ir saistīts ar bērna “paša” perspektīvu, proti, bērnam ir tiesības paust savu, nevis kāda cita viedokli.

23. Dalībvalstīm ir jāgarantē tādi apstākļi viedokļa paušanai, kuros ņem vērā bērna individuālo un sociālo stāvokli, un vide, kurā bērns, brīvi paužot savu viedokli, jūtas cienīts un pasargāts.

24. Komiteja uzsver, ka bērnu nevajadzētu nopratināt biežāk, nekā tas ir nepieciešams, īpaši, ja tiek vērtēts notikums, kas radījis kaitējumu. Bērna “uzklautāšana” ir sarežģīts process, kam var būt traumējoša ietekme uz bērnu.

25. Lai bērns īstenotu savas tiesības paust savu viedokli, personām, kuras ir atbildīgas par bērna uzklautāšanu, un bērna vecākiem vai aizbildnim ir jāinformē bērns par jautājumiem, iespējām un iespējamajiem lēmumiem, kuri ir jāpieņem, kā arī par šādu lēmumu sekām. Turklāt bērns ir jāinformē par apstākļiem, kādos viņam lūgs paust viedokli. Tiesības uz informāciju ir būtiskas, jo tas ir priekšnoteikums tam, lai bērns pieņemtu pamatotu lēmumu.

iv) “Visos jautājumos, kas viņu skar”

26. Dalībvalstīm ir jānodrošina, ka bērns var paust savu viedokli “visos jautājumos, kas viņu skar”. Tas norāda uz otru šo tiesību priekšnoteikumu, proti, bērns ir jāuzklaut, ja izskatāmais jautājums viņu skar. Šis pamatnoteikums ir jāņem vērā, un tam jābūt plaši saprotamam.

27. Atklātā darba grupa, kuru izveidoja Cilvēktiesību komisija, kura izstrādāja Konvencijas teksta projektu, noraidīja priekšlikumu sagatavot šādu jautājumu sarakstu, kas ierobežo bērna vai bērnu viedokļa ņemšanu vērā. Tā vietā tika nolemts, ka bērna tiesības tikt uzklautam ir jāattiecinā uz “visiem jautājumiem, kas viņu skar”. Komiteju satrauc tas, ka bieži bērnam liedz tiesības tikt uzklautam, lai gan ir acīmredzams, ka izskatāmais jautājums skar šo bērnu un viņš spēj paust savu viedokli konkrētajā jautājumā. Lai gan Komiteja atbalsta “jautājumu”

jēdziena plašu definīciju, ietverot tajā arī tematus, kuri Konvencijā nav skaidri minēti, tā atzīst klauzulu “kas viņu skar”, kuru pievienoja, lai precizētu, ka runa nav par kādu vispārēju politisku uzdevumu. Tomēr prakse, tostarp arī Pasaules Bērnu samits, liecina, ka plaša interpretācija par jautājumiem, kas skar bērnu un bērnus, sekmē bērnu iesaistīšanu viņu kopienas un sabiedrības sociālajos procesos. Tātad dalībvalstīm ir rūpīgi jāieklausās bērnu viedoklī ikreiz, kad viņu skatpunkts var uzlabot risinājumu kvalitāti.

v) “Jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei”

28. Bērna viedoklim ir “jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei”. Šī klauzula attiecas uz bērna spējām, kas ir jānovērtē, lai viņa viedoklim varētu pievērst pienācīgu uzmanību vai viņu varētu informēt par to, kā viņa viedoklis ir ietekmējis procesa rezultātu. Konvencijas 12. pants nosaka, ka nepietiek tikai ar bērna uzklaušīšanu; bērna viedoklis ir nopietni jāņem vērā, ja bērns ir spējīgs formulēt savu viedokli.

29. Pieprasot, ka ir jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei, Konvencijas 12. pants skaidri nosaka, ka bērna vecumu nevar izmantot kā kritēriju tam, lai novērtētu viņa viedokļa nozīmību. Bērna saprašanas līmenis var nebūt saistīts ar viņa bioloģisko vecumu. Pētījumi liecina, ka bērna spēju formulēt viedokli palīdz veidot informācija, pieredze, vide, sabiedrības un kultūras perspektīvas, kā arī atbalsta apmērs. Tāpēc bērna viedoklis ir jāvērtē katrā gadījumā atsevišķi.

30. Brieduma pakāpe ir spēja saprast un novērtēt konkrēta jautājuma ietekmi, un tāpēc tā ir jāņem vērā, novērtējot bērna individuālās spējas. Brieduma pakāpi ir grūti definēt; 12. panta kontekstā tā ir bērna spēja pamatoti un neatkarīgi paust viedokli par jautājumiem. Jāņem vērā arī konkrētā jautājuma ietekme uz bērnu. Jo rezultātam ir lielāka ietekme uz bērna dzīvi, jo svarīgāk ir atbilstoši novērtēt attiecīgā bērna brieduma pakāpi.

31. Ir jāņem vērā priekšstats par bērna attīstības pakāpi, kā arī vecāku palīdzība un padomi (sk. dokumenta 84. punktu un C daļu).

b) Konvencijas 12. panta 2. punkts

i) Tiesības “tikt uzklaušītam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā”

32. Konvencijas 12. panta 2. punktā precizēts, ka iespēja tikt uzklaušītam ir īpaši jānodrošina “jebkādā ar viņu [bērnu] saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā”. Komiteja uzsver, ka šis noteikums bez ierobežojuma attiecas uz visa veida ar bērnu saistītu tiesvedību, tostarp, piemēram, uz tiesvedību saistībā ar vecāku šķiršanos, jautājumos par aizgādību, aprūpi un adopciju, par bērniem, kuri nonākuši konfliktā ar likumu, par bērniem, kuri ir fiziskas vai psiholoģiskas vardarbības, seksuālas izmantošanas vai cita nozieguma upuri, kā arī par veselības aprūpi, sociālo nodrošinājumu, nepavadītiem bērniem, patvērumu lūdzošiem un bēgļu bērniem un bruņotu konfliktu vai citu ārkārtas situāciju upuriem. Administratīvā procesā parasti skata, piemēram, lēmumus par bērna izglītību, veselību, vidi, dzīves apstākļiem vai aizsardzību. Gan tiesvedība, gan administratīvais process var ietvert alternatīvus strīdu izšķiršanas mehānismus, piemēram, mediāciju un šķirējtiesu.

33. Tiesības tikt uzklausītam attiecas gan uz tiesvedību, kuru ierosina bērns (piemēram, saistībā ar sūdzību par sliktu izturēšanos vai pārsūdzību par izslēgšanu no skolas), gan uz tiesvedību, ko ierosina cita persona, bet kas skar bērnu (piemēram, vecāku šķiršanās vai adopcija). Dalībvalstis tiek aicinātas ieviest tiesību aktus, ar kuriem paredz, ka lēmumu pieņēmējiem tiesvedībā vai administratīvā procesā ir jāpaskaidro, cik lielā mērā ir ņemts vērā bērna viedoklis un kā rezultāts ietekmēs bērnu.

34. Efektīva bērna uzklausīšana nav iespējama iebiedējošā, naidīgā, vienaldzīgā vai bērna vecumam neatbilstošā vidē. Procesam ir jābūt gan bērnam saprotamam, gan piemērotam. Īpaša uzmanība jāpievērš tādiem aspektiem kā informācijas sniegšana bērnam piemērotā veidā, pienācīgs atbalsts pašaiizstāvēšanai un atbilstīgi apmācīts personāls, tiesas telpu iekārtojums, tiesnešu un juristu apģērbs, ekrāni un atsevišķas uzgaidāmās telpas.

ii) “Vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību”

35. Ja bērns ir nolēmis tikt uzklausīts, viņam jāizlemj, kā to darīt, proti, “vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību”. Komiteja ierosina ļaut bērnam jebkurā procesā, ja iespējams, uzstāties tieši.

36. Bērna pārstāvis var būt vecāks(-i), advokāts vai cita persona (cita starpā sociālais darbinieks). Tomēr jāuzsver, ka daudzos gadījumos (civillietās, krimināllietās vai administratīvās lietās) starp bērnu un viņa visācmredzamāko pārstāvi (vecāku(-iem)) pastāv interešu konflikta risks. Ja bērnu uzklausā ar pārstāvja starpniecību, ir ļoti svarīgi, ka pārstāvis bērna viedokli pareizi pārstāsta lēmuma pieņēmējam. Metode ir jāizvēlas bērnam (vai atbilstīgai iestādei vajadzības gadījumā), ņemot vērā viņa konkrēto situāciju. Pārstāvjiem ir jābūt pietiekamām zināšanām un izpratnei par dažādajiem lēmumu pieņemšanas procesa aspektiem, kā arī pieredzei darbā ar bērniem.

37. Pārstāvim ir jāapzinās, ka viņš pārstāv tikai bērna intereses, nevis kādas citas personas (vecāka(-u)), iestāžu vai struktūru (piemēram, aprūpes centra, administrācijas vai sabiedrības) intereses. Būtu jāizstrādā rīcības kodekss pārstāvjiem, kurus ieceļ bērna viedokļa pārstāvēšanai.

iii) “Ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas”

38. Pārstāvības iespēja ir jāizmanto, “ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas”. Šī klauzula nav interpretējama kā tāda, kas ļauj izmantot procesuālos tiesību aktus, ar kuriem ierobežo vai liedz īstenot šīs pamattiesības. Gluži pretēji, dalībvalstis tiek mudinātas ievērot taisnīgas tiesvedības pamatnoteikumus, piemēram, tiesības uz aizstāvību un tiesības piekļūt savas lietas dokumentiem.

39. Ja netiek ievērotas procesuālās normas, tiesas vai administratīvās iestādes lēmumu var apstrīdēt un atcelt, aizstāt vai nosūtīt atpakaļ tālākai izskatīšanai tiesā.

2. Pasākumi, lai ievērotu bērna tiesības tikt uzklausītam

40. Lai faktiski īstenotu bērna tiesības tikt uzklausītam katrā jautājumā, kas viņu skar, vai gadījumā, ja bērnu lūdz paust viņa viedokli oficiālā tiesvedībā, kā arī citos apstākļos, abus Konvencijas 12. panta punktus īsteno piecos posmos. Šīs prasības ir jāpiemēro atbilstīgi konkrētajam kontekstam.

a) Sagatavošanās

41. Personām, kuras ir atbildīgas par bērna uzklaušīšanu, ir jānodrošina, ka bērnu informē par viņa tiesībām paust viedokli visos jautājumos, kas viņu skar, īpaši jebkādā tiesas un administratīvā lēmuma pieņemšanas procesā, kā arī jānodrošina, ka bērnu informē par viņa paustā viedokļa ietekmi uz rezultātu. Turklāt bērns ir jāinformē par to, ka viņam ir iespēja sazināties tieši vai ar pārstāvja starpniecību. Bērnam ir jāapzinās savas izvēles iespējamās sekas. Pirms uzklaušīšanas lēmuma pieņemēja uzdevums ir pienācīgi sagatavot bērnu, paskaidrojot viņam kādā veidā, kad un kur notiks uzklaušīšana un kas tajā piedalīsies, un lēmuma pieņemējam ir jāņem vērā bērna viedoklis šajā saistībā.

b) Uzklaušīšana

42. Apstākļiem, kādos bērns izmanto savas tiesības tikt uzklaušītam, ir jābūt veicinošiem un iedrošinošiem, lai bērns būtu pārliecināts par to, ka par uzklaušīšanu atbildīgais pieaugušais vēlas ieklausīties un nopietni uztvert bērna sacīto. Bērna viedokli var uzklaušīt pieaugušais, kurš ir iesaistīts jautājumā, kas bērnu skar (piemēram, skolotājs, sociālais darbinieks vai aprūpētājs), lēmuma pieņēmējs kādā iestādē (piemēram, direktors, administrators vai tiesnesis) vai speciālists (piemēram, psihologs vai ārsts).

43. Pieredze liecina, ka situācija ir jāizvērs sarunas formā, nevis kā vienpusēja pratināšana. Bērna uzklaušīšanu ieteicams nerīkot atklātā tiesas sēdē, bet ievērojot konfidencialitātes nosacījumus.

c) Bērna spēju novērtēšana

44. Bērna viedoklis ir pienācīgi jāņem vērā, ja atsevišķā lietā veikta analīze liecina, ka bērns spēj formulēt savu viedokli. Ja bērns spēj pamatoti un neatkarīgi formulēt savu viedokli, lēmuma pieņemējam tas jāpieņem kā būtisks strīda izšķiršanas faktors. Ir jāizstrādā laba prakse bērna spēju novērtēšanai.

d) Informācija par to, cik lielā mērā bērna viedoklis tiek ņemts vērā (atgriezeniskā saite)

45. Tā kā bērna tiesības paredz, ka viņa viedoklis tiek pienācīgi ņemts vērā, lēmuma pieņemējam ir jāinformē bērns par procesa rezultātu un jāpaskaidro, kādā veidā bērna viedoklis tika ņemts vērā. Atgriezeniskā saite garantē to, ka bērna viedokli ne tikai formāli uzklauš, bet arī nopietni ņem vērā. Informācija var mudināt bērnu uzstāt, piekrist vai izteikt citu priekšlikumu vai tiesvedības vai administratīvas procedūras gadījumā iesniegt pārsūdzību vai sūdzību.

e) Sūdzības, tiesiskās aizsardzības līdzekļi un kompensācija

46. Tiesību akti ir vajadzīgi, lai nodrošinātu, ka bērni var izmantot sūdzību izskatīšanas procedūras un tiesiskās aizsardzības līdzekļus gadījumos, kad netiek ievērotas vai tiek pārkāptas bērnu tiesības tikt uzklaušītiem un viņu viedoklis netiek pienācīgi ņemts vērā⁷. Ir jānodrošina bērniem iespēja vērsties pie tiesībsarga vai personas ar līdzvērtīgu uzdevumu

⁷ Sk. Komitejas Vispārējā komentāra Nr. 5 (2003. g.) par Bērnu tiesību konvencija vispārējiem īstenošanas pasākumiem 24. punktu.

visās bērnu aizsardzības iestādēs, tostarp skolās un dienas aprūpes centros, lai izteiktu savas sūdzības. Bērniem ir jāzina, kas ir šīs personas un kā ar tām sazināties. Ja par bērna viedokļa uzklauššanu notiek strīds ģimenē, bērnam ir jābūt iespējai vērsties pie kādas vietējā jauniešu dienestā nodarbinātas personas.

47. Ja tiesvedībā vai administratīvā procesā tiek pārkāptas bērna tiesības tikt uzklauštam (12. panta 2. punkts), bērnam ir jābūt iespējai izmantot pārsūdzības un sūdzību izskatīšanas procedūras, ar ko nodrošina tiesiskās aizsardzības līdzekļus tiesību pārkāpumu gadījumā. Sūdzību izskatīšanas procedūrā ir jāparedz uzticami mehānismi, lai sniegtu bērnam pārlicību, ka, izmantojot šos mehānismus, viņš netiks pakļauts vardarbības vai soda riskam.

3. Dalībvalstu pienākumi

a) Dalībvalstu pamatpienākumi

48. Bērna tiesības tikt uzklauštam uzliek dalībvalstīm pienākumu pārskatīt un grozīt to tiesību aktus, lai ieviestu mehānismus, ar kuriem bērniem nodrošina pieejamību atbilstoši informācijai, pienācīgam atbalstam, ja vajadzīgs, atgriezeniskai saitei par to, kādā mērā ņemts vērā viņu viedoklis, kā arī nodrošina sūdzību izskatīšanas procedūras, tiesiskās aizsardzības līdzekļus vai kompensāciju.

49. Lai izpildītu šīs saistības, dalībvalstīm ir jāpieņem šādas stratēģijas:

- jāpārskata un jāatsauc ierobežojošas deklarācijas un atrunas attiecībā uz 12. pantu;
- jāizveido neatkarīgas cilvēktiesību aizsardzības iestādes, piemēram, bērnu tiesībsargs vai komisārs ar plašām pilnvarām aizsargāt bērnu tiesības⁸;
- Jānodrošina tāda apmācība jautājumā par Konvencijas 12. pantu un tā piemērošanu praksē, kas paredzēta visiem profesionāļiem, kuri strādā ar bērniem un viņu interesēs, tostarp juristiem, tiesnešiem, policistiem, sociālajiem darbiniekiem, sabiedriskā darba veicējiem, psihologiem, aprūpētājiem, aprūpes centra un cietuma darbiniekiem, izglītības sistēmas visu līmeņu skolotājiem, ārstiem, medmāsām un citiem veselības aprūpes speciālistiem, civildienesta ierēdņiem un valsts ierēdņiem, kā arī tradicionālajiem vadītājiem;
- Jānodrošina atbilstoši apstākļi, lai atbalstītu un iedrošinātu bērnus paust viņu viedokli, un jāgarantē, ka viņu viedoklis tiek pienācīgi ņemts vērā; to panāk, izvirzot noteikumus un īstenojot pasākumus, kas ir cieši balstīti uz tiesību aktiem un iestāžu kodeksiem un kuru efektivitāti regulāri vērtē;
- Jāizskauž negatīva attieksme, kas kavē pilnīgu bērna tiesību tikt uzklauštam īstenošanu; to var panākt, rīkojot sabiedriskās kampaņas, tostarp piesaistot sabiedriskās domas veidotājus un plašsaziņas līdzekļus, nolūkā tādējādi mainīt plaši izplatīto priekšstatu par bērniem.

b) Īpaši pienākumi attiecībā uz tiesvedību un administratīvo procesu

i) Bērna tiesības tikt uzklauštam civiltiesiskās procedūrās

50. Tālāk izklāstīti galvenie jautājumi, saistībā ar kuriem ir jāuzklauš bērna viedoklis.

⁸ Sk. Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 2 (2002. g.) par neatkarīgu valsts cilvēktiesību institūciju loma attiecībā uz bērnu tiesību aizsardzību un veicināšanu.

Laulības šķiršana un atšķiršana

51. Laulības šķiršanas vai atšķiršanas gadījumā tiesas lēmums nenoliedzami skar pāra bērnus. Tiesas sēdē vai tiesas vadītā mediācijas procesā tiesnesis lemj par bērna uzturēšanas jautājumiem, kā arī par aizbildnību un saskarsmi. Daudzu jurisdikciju tiesību aktos ir noteikts, ka attiecību iziršanas lietās tiesnesim ir nopietni jāņem vērā “bērna intereses”.

52. Tāpēc tiesību aktos, kuri skar laulāto atšķiršanu vai šķiršanos, ir jānosaka, ka lēmumu pieņemējam ir jāuzklausā bērna viedoklis, un tas jāuzklausā arī mediācijas procesā. Dažu jurisdikciju politikā vai tiesību aktos ir noteikts, kādā vecumā bērnu uzskata par spējīgu paust savu viedokli. Tomēr Konvencijā teikts, ka šis jautājums jāskata katrā gadījumā atsevišķi, jo tas ir saistīts ar bērna vecumu un brieduma pakāpi, un tāpēc bērna spējas ir jāvērtē atsevišķi.

Atšķiršana no vecākiem un alternatīvā aprūpe

53. Ja pieņem lēmumu izņemt bērnu no ģimenes, kurā viņš ir kļuvis par vardarbības vai nevērīgas izturēšanās upuri savās mājās, ir jāņem vērā bērna viedoklis, lai noteiktu bērna intereses. Iejaukšanos var ierosināt bērna, cita ģimenes vai sabiedrības locekļa iesniegta sūdzība par iespējamu vardarbību vai nevērīgu izturēšanos ģimenē.

54. Komitejas pieredze liecina, ka dalībvalstis ne vienmēr ievēro bērna tiesības tikt uzklausītam. Komiteja iesaka dalībvalstīm ar tiesību aktu, noteikumu un politisko direktīvu starpniecību nodrošināt, ka, pieņemot lēmumu par bērna ievietošanu un aprūpi audžuģimenē vai bērnu namos, izstrādājot un pārskatot aprūpes plānus, kā arī lemjot par vecāku un ģimenes apciemojumiem, uzklausā un vērā ņem arī bērna viedokli.

Adopcija un kafala pēc islāma likumiem

55. Ja bērnu paredzēts nodot adopcijai vai *kafala* pēc islāma likumiem un viņš visbeidzot tiek adoptēts vai nodots *kafala* pēc islāma likumiem, ir ļoti svarīgi uzklausīt bērnu. Tas jādara arī tad, ja bērnu adoptē patēvs vai pamāte vai audžuģimene, ar kuriem vai kurā šis bērns jau kādu laiku, iespējams, ir dzīvojis.

56. Konvencijas 21. pantā teikts, ka bērna intereses ir pats svarīgākais apsvērumš. Pieņemot lēmumus par adopciju, *kafala* pēc islāma likumiem vai citu izvietošanu, “bērna intereses” nevar noteikt, ja netiek ņemts vērā bērna viedoklis. Komiteja mudina visas dalībvalstis informēt bērnu, ja iespējams, par adopcijas, *kafala* pēc islāma likumiem vai citas izvietošanas sekām un ar tiesību aktu starpniecību nodrošināt, ka bērna viedoklis tiek uzklausīts.

ii) Bērna tiesības tikt uzklausītam krimināltiesiskās procedūrās

57. Attiecībā uz kriminālprocesiem katrā nepilngadīgo lietas procesa posmā ir pilnībā jāņem vērā un jāievēro bērna tiesības brīvi paust savu viedokli visos jautājumos, kas viņu skar⁹.

⁹ Sk. Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 10 (2007. g.) par bērnu tiesībām nepilngadīgo tiesvedības sistēmā (CRC/C/GC/10).

58. Konvencijas 12. panta 2. punkts paredz, ka bērnam, kurš, iespējams, ir pārkāpis krimināllikumu, tiek apsūdzēts krimināllikuma pārkāpumā vai ir atzīts par vainīgu krimināllikuma pārkāpumā, ir tiesības tikt uzklautam. Minētās tiesības ir pilnībā jāievēro visos tiesas procesa posmos – gan pirmstiesas izmeklēšanas posmā, kad bērnam ir tiesības klusēt, gan tad, kad bērns ir jāuzklausā policistam, prokuroram un izmeklēšanas tiesnesim. Iepriekš minētais attiecas arī uz iztiesāšanas un izvietojšanas posmiem, kā arī uz noteikto pasākumu īstenošanu.

59. Novirzīšanas, tostarp mediācijas, gadījumā bērnam ir jābūt iespējai brīvi dot brīvprātīgu piekrišanu un saņemt juridisko un citu konsultāciju un palīdzību, lai noteiktu ierosinātās novirzīšanas atbilstību un vēlamību.

60. Lai bērns varētu efektīvi piedalīties tiesvedībā, viņš ir savlaicīgi un tieši viņam saprotamā valodā jāinformē par apsūdzību, kas pret viņu izvirzīta, kā arī par nepilngadīgo tiesvedības procesu un iespējamajiem pasākumiem, kurus tiesa varētu īstenot. Tiesvedībai jānotiek tādā gaisotnē, kurā bērns varētu piedalīties un brīvi izteikties.

61. Tiesas sēdei, kurā tiesā bērnu, kurš ir konfliktā ar likumu, ir jānotiek aiz slēgtām durvīm, tāpat kā šāda bērna uzklautāšanai. Atkāpes no šī noteikuma pieļaujamas ļoti retos gadījumos, kas ir nepārprotami norādīti valsts tiesību aktos un balstīti uz bērna interesēm.

Cietušie bērni un bērni, kas ir liecinieki

62. Cietušajiem bērniem un bērniem, kas ir liecinieki, ir jādod iespēja pilnībā izmantot viņu tiesības brīvi paust viedokli saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomikas un sociālo lietu padomes Rezolūciju 2005/20 “Vadlīnijas par tiesvedību lietās, kurās iesaistīti noziegumos cietuši bērni un bērni, kas bijuši nozieguma liecinieki”¹⁰.

63. Jo īpaši tas nozīmē to, ka ir jādara viss iespējama, lai nodrošinātu, ka ar cietušo bērnu vai/un bērnu, kurš ir nozieguma liecinieks, konsultējas par attiecīgajiem jautājumiem saistībā ar iesaistīšanos izskatāmajā lietā, un šim bērnam ir jāsniedz iespēja brīvi un pašam savā veidā paust savu viedokli un izteikt bažas par iesaistīšanos tiesas procesā.

64. Cietušo bērnu un bērnu, kas ir nozieguma liecinieki, tiesības ir saistītas ar tiesībām būt informētiem par tādiem jautājumiem kā veselības aprūpes, psihologa un sociālo dienestu pieejamība, kā arī cietušā bērna un/vai bērna, kas ir liecinieks, loma, “nopratināšanas” veidi, bērnam pieejami atbalsta mehānismi (ja viņš iesniedz sūdzību un piedalās izmeklēšanā un tiesvedībā), konkrētas uzklautāšanas vietas un laiks, aizsardzības pasākumu pieejamība, iespēja saņemt atlīdzību, kā arī pārsūdzēšanas nosacījumi.

iii) Bērna tiesības tikt uzklautam administratīvā procesā

65. Visām dalībvalstīm savos tiesību aktos būtu jāparedz administratīvās procedūras, kurās ņem vērā Konvencijas 12. panta prasības un ar ko papildus citām procesuālajām tiesībām,

¹⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomikas un sociālo lietu padomes Rezolūcija 2005/20, īpaši tās 8., 19. un 20. pants. Dokuments pieejams vietnē: www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf.

tostarp tādām kā tiesības atklāt būtiskus ierakstus, tiesības uz uzklaušanas paziņojumiem un vecāku vai citu personu pārstāvību, garantē arī bērna tiesības tikt uzklautam.

66. Visticamāk, bērnu iesaistīs administratīvā procesā, nevis tiesvedībā, jo administratīvais process ir mazāk formāls, elastīgāks un salīdzinoši vieglāk izstrādājams, izmantojot tiesību aktus un noteikumus. Procesam ir jābūt tādām, kas ir bērnam piemērots un saprotams.

67. Ar bērniem saistīts administratīvais process iekļauj, piemēram, mehānismus disciplīnas jautājumu risināšanai skolā (piemēram, izslēgšana uz laiku un pilnīga izslēgšana no skolas), atteikumu izsniegt skolas apliecību, kā arī ar rezultātiem saistītus jautājumus, disciplināros sodus un atteikumu piešķirt privilēģijas nepilngadīgo aizturēšanas centros vai patvēruma pieprasījumus, ko iesnieguši nepavadīti bērni, kā arī pieteikumu autovadītāja apliecības iegūšanai. Šajās lietās ir jāgarantē bērna tiesības tikt uzklautam un izmantot citas tiesības, kas ir "saskaņā ar valsts tiesību aktu procesuālajām normām".

B. Tiesības tikt uzklautam un saistība ar citiem Konvencijas noteikumiem

68. Būtībā Konvencijas 12. pants ir saistīts ar citiem Konvencijas vispārējiem principiem, piemēram, 2. pantu (tiesības uz nediskrimināciju), 6. pantu (tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību), un, jo īpaši, ar 3. pantu (primārais apsvērumus ir bērna intereses). Tas ir cieši saistīts arī ar citiem pantiem, kas ir saistīti ar civiltiesībām un brīvībām, īpaši ar 13. pantu (tiesības uz vārda brīvību) un 17. pantu (tiesības uz informāciju). Turklāt Konvencijas 12. pants ir saistīts ar citiem Konvencijas pantiem, kuru noteikumus nevar pilnībā īstenot, ja bērnu nerespektē kā subjektu, kuram ir savs viedoklis par attiecīgajos pantos ietvertajām tiesībām un to īstenošanu.

69. Īpaši svarīga ir 12. panta saistība ar 5. pantu (bērna attīstības pakāpe un vecāku atbilstoša palīdzība un padomi, sk. šā vispārējā komentāra 84. punktu), jo ir ļoti būtiski, ka vecāki, sniedzot padomus savam bērnam, ņem vērā bērna attīstības pakāpi.

1. Konvencijas 12. un 3. pants

70. Konvencijas 3. panta uzdevums ir nodrošināt, ka bērna interesēm ir jābūt primārajam apsvērumam visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestāde vai privāta iestāde, kas risina sociālās labklājības jautājumus, vai tiesas, administratīvā vai likumdošanas iestāde. Tātad ikvienā darbībā, ko veic bērna vārdā, ir jāievēro bērna intereses. Bērna intereses ir līdzīgas procesuālām tiesībām, kas nosaka, ka dalībvalstīm šajā rīcības procesā ir jāievieš pasākumi, lai nodrošinātu, ka bērna intereses tiek ņemtas vērā. Konvencija paredz dalībvalstīm pienākumu nodrošināt, ka par minētajām darbībām atbildīgās personas uzklauša bērnu, kā noteikts 12. pantā. Tas jādara obligāti.

71. Bērna intereses, kuras nosaka, apspriežoties ar bērnu, nav vienīgais faktors, kas jāņem vērā institūciju, iestāžu un administrāciju darbībā. Tomēr tās ir ļoti svarīgas, gluži tāpat kā bērna viedoklis.

72. Konvencijas 3. pants attiecas uz atsevišķiem gadījumiem, tomēr tajā skaidri noteikts, ka visās darbībās, kas skar bērnus, jāņem vērā bērnu kā grupas intereses. Tāpēc dalībvalstu pienākums ir ņemt vērā ne tikai katra bērna konkrēto situāciju, lai noteiktu viņa intereses, bet arī bērnu kā grupas intereses. Turklāt dalībvalstīm ir jāpārbauda gan privāto, gan valsts institūciju, iestāžu, kā arī likumdošanas iestāžu darbības. Attiecinot šo pienākumu arī uz

“likumdošanas iestādēm”, tiek nepārprotami norādīts, ka “bērna interesēm” ir jābūt ikviena tiesību akta, noteikuma vai normas, kas skar bērnus, pamatkritērijam.

73. Nav šaubu, ka noteiktas grupas bērnu intereses ir jānosaka tāpat, kā to dara, vērtējot individuālas intereses. Ja lielas bērnu grupas intereses tiek apdraudētas, institūciju, iestāžu vai valsts iestāžu vadītājiem būtu jānodrošina iespēja uzklaut attiecīgos bērnus no šādas nenoteiktas grupas un pienācīgi ņemt vērā viņu viedokli, plānojot darbības, tostarp pieņemot lēmumus likumdošanas jomā, kas tieši vai netieši skar bērnus.

74. Konvencijas 3. un 12. pants nav pretrunīgi, bet papildina abus vispārīgos principus, proti, viens nosaka mērķi īstenot bērna intereses, un otrs paredz metodoloģiju bērna vai bērnu uzklautšanai. Patiesībā Konvencijas 3. pantu nav iespējams pareizi piemērot, ja netiek ievēroti 12. panta elementi. Turklāt 3. pants nostiprina 12. panta funkcionalitāti, veicinot bērnu būtisko lomu attiecībā uz visiem lēmumiem, kas skar viņu dzīvi.

2. Konvencijas 12., 2. un 6. pants

75. Tiesības uz nediskrimināciju ir neatņemamas tiesības, ko garantē visi cilvēktiesību dokumenti, tostarp Bērnu tiesību konvencija. Kā norādīts Konvencijas 2. pantā, ikvienam bērnam, kurš izmanto savas tiesības, tostarp 12. pantā paredzētās tiesības, ir tiesības netikt diskriminētam. Komiteja uzsver, ka dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai katram bērnam garantētu tiesības brīvi paust viņa viedokli un lai šo viedokli pienācīgi ņemtu vērā bez diskriminācijas rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem. Dalībvalstis novērš diskrimināciju, tostarp pret neaizsargātām vai atstumtām bērnu grupām, lai nodrošinātu, ka bērniem ir garantētas to tiesības tikt uzklautiem un dota līdzvērtīga iespēja ar citiem bērniem iesaistīties visu to jautājumu risināšanā, kas viņus skar.

76. Īpaši Komiteja pauž bažas par to, ka dažās kopienās valdošā ierastā attieksme un prakse iedragā un būtiski ierobežo šo tiesību izmantošanu. Dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai vairotu sabiedrības izpratni un izglītotu to par šādas attieksmes un prakses negatīvajām sekām, kā arī mudinātu mainīt attieksmi, lai nodrošinātu ikviena bērna tiesību pilnīgu īstenošanu atbilstoši Konvencijai.

77. Komiteja mudina dalībvalstis pievērst īpašu uzmanību meiteņu tiesībām tikt uzklautām, saņemt atbalstu, ja tas nepieciešams, paust uzskatus, kā arī pienācīgi ņemt meiteņu viedokli vērā, jo dzimumu stereotipi un patriarhālās vērtības iedragā un būtiski ierobežo meiteņu iespējas izmantot 12. pantā paredzētās tiesības.

78. Komiteja atzinīgi vērtē Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 7. pantā minētās dalībvalstu saistības nodrošināt, ka bērniem ar invaliditāti tiek sniegta nepieciešamā palīdzība un aprīkojums, lai viņi varētu brīvi paust savu viedokli un viņu uzskati tiek pienācīgi ņemti vērā.

79. Bērnu tiesību konvencijas 6. pantā atzīts, ka ikvienam bērnam ir neatņemamas tiesības uz dzīvību un dalībvalstis dara visu iespējamo, lai nodrošinātu ikviena bērna izdzīvošanu un attīstību. Komiteja uzsver, ka ir svarīgi veicināt bērna iespējas tikt uzklautam, jo bērna līdzdalība ir instruments, ar ko sekmē personības pilnīgu attīstību, kā arī bērna attīstības pakāpi atbilstoši 6. pantā minētajam un ievērojot 29. pantā izklāstītos izglītības mērķus.

3. Konvencijas 12., 13. un 17. pants

80. Konvencijas 13. pants par tiesībām uz vārda brīvību un 17. pants par informācijas pieejamību ir svarīgi priekšnoteikumi, lai efektīvi izmantotu tiesības tikt uzklaštam. Minētie panti nosaka, ka bērni ir tiesību subjekti, un kopā ar 12. pantu tie nodrošina, ka bērnam ir tiesības savā vārdā izmantot minētās tiesības, ņemot vērā savu attīstības pakāpi.

81. Konvencijas 13. pantā paredzētās tiesības uz vārda brīvību nereti jauc ar 12. pantu. Tomēr, lai gan šie abi panti ir cieši saistīti, tajos noteiktas atšķirīgas tiesības. Vārda brīvība ir saistīta ar tiesībām uz savu viedokli un tiesībām paust savu viedokli, kā arī meklēt un iegūt informāciju visos plašsaziņas līdzekļos. Ar to garantē, ka dalībvalstis neierobežos bērnu tiesības attiecībā uz viņu viedokli vai viedokli, kuru bērni pauž. Tādā veidā ar šo pantu dalībvalstīm nosaka saistības neiejaukties, kad tiek pausts minētais viedoklis vai tiek iegūta informācija, vienlaikus aizsargājot tiesības izmantot saziņas un sabiedriskā dialoga līdzekļus. Tomēr Konvencijas 12. pants attiecas uz tiesībām paust viedokli tieši jautājumos, kas skar bērnu, un uz tiesībām tikt iesaistītam darbībās un lēmumos, kas skar viņa dzīvi. Ar 12. pantu dalībvalstīm uzliek saistības izstrādāt tiesisko regulējumu un ieviest mehānismus, kas nepieciešami, lai veicinātu bērnu aktīvu iesaistīšanu gan visās darbībās, kas viņus skar, gan lēmumu pieņemšanā, kā arī izpildīt pienākumu pienācīgi ņemt vērā viedokli, tiklīdz tas ir pausts. Konvencijas 13. pantā minētā vārda brīvība neparedz nekādu dalībvalsts iesaistīšanos vai reakciju. Tomēr, radot cieņpilnu vidi, kurā bērni var paust savu viedokli saskaņā ar Konvencijas 12. pantu, tiek sekmētas arī bērnu spējas izmantot to tiesības uz vārda brīvību.

82. Īstenojot bērna tiesības uz informāciju saskaņā ar Konvencijas 17. pantu, tiek lielā mērā izpildīts priekšnoteikums, lai efektīvi īstenotu tiesības paust viedokli. Bērniem ir nepieciešama viņu vecumam un spējām atbilstoša piekļuve informācijai par visiem jautājumiem, kas viņus skar. Tas attiecas uz informāciju par, piemēram, viņu tiesībām, jebkādu tiesvedību, kas viņus skar, valsts tiesību aktiem, noteikumiem un politiku, vietējiem dienestiem, kā arī pārsūdzības un sūdzību izskatīšanas procedūrām. Saskaņā ar Konvencijas 17. un 42. pantu dalībvalstīm to mācību programmās būtu jāiekļauj jautājums par bērnu tiesībām.

83. Tāpat Komiteja dalībvalstīm atgādina, ka arī plašsaziņas līdzekļi būtiski palīdz gan vairojot izpratni par bērnu tiesībām paust viedokli, gan nodrošināt iespēju publiski paust šādu viedokli. Tā mudina dažāda veida plašsaziņas līdzekļus atvēlēt papildu resursus tam, lai programmu izstrādes procesā iesaistītu bērnus un radītu iespēju bērniem izstrādāt un vadīt plašsaziņas līdzekļu iniciatīvas par savām tiesībām¹¹.

4. Konvencijas 12. un 5. pants

84. Konvencijas 5. pantā ir teikts, ka dalībvalstis ievēro vecāku, aizbildņu vai – ja to nosaka vietējās paražas – paplašinātās ģimenes vai kopienas locekļu atbildību, tiesības un pienākumus nodrošināt ikvienam bērnam palīdzību un padomus Konvencijā atzīto tiesību izmantošanā. Tātad bērnam ir tiesības saņemt palīdzību un padomus, ar ko ir jākompensē bērna zināšanu, pieredzes un izpratnes trūkums un kuru ierobežo bērna attīstības pakāpe, kā tas ir noteikts šajā pantā. Jo vairāk pats bērns zina, ir pieredzējis un saprot, jo biežāk vecāki, aizbildņi vai citas par bērnu tiesiski atbildīgas personas var sniegt norādes un padomus

¹¹ Vispārējo diskusiju diena par bērniem un plašsaziņas līdzekļiem (1996. g.): crc/doc/days/crc/doc/days/media.pdf.

atgādinājumu un ieteikumu formā, bet vēlāk jau ir iespējama līdzvērtīga informācijas apmaiņa. Šādas izmaiņas nenotiks kādā konkrētā bērna attīstības brīdī, bet pieaugs pakāpeniski, kamēr bērnu mudinās izklāstīt viņa viedokli.

85. Šo prasību pamato Konvencijas 12. pants, kurā teikts, ka bērna viedoklis ir pienācīgi jāņem vērā, ja bērns ir spējīgs formulēt savu viedokli. Citiem vārdiem sakot, bērnam apgūstot spējas, pieaug viņa atbildība par to jautājumu risināšanu, kas viņu skar¹².

5. Konvencijas 12. pants un bērnu tiesību īstenošana kopumā

86. Papildus iepriekšējos punktos apskatītajiem pantiem lielākā daļa pārējo Konvencijas pantu nosaka, ka bērni ir jāiesaista to jautājumu risināšanā, kuri viņus skar, un jāveicina to. Attiecībā uz šādu daudzpusēju iesaistīšanu plaši izmanto līdzdalības jēdzienu. Neapšaubāmi šādas iesaistīšanas pamatā ir Konvencijas 12. pants, tomēr viss Konvencijas teksts izvirza prasību veikt plānošanas, rīcības un attīstības pasākumus, konsultējoties ar bērniem.

87. Nodrošinot īstenošanu, tiek risināta virkne problēmu, piemēram, veselības, ekonomikas, izglītības vai vides jautājumi, kuri interesē ne tikai atsevišķus bērnus, bet arī bērnu grupas un bērnus vispār. Tāpēc Komiteja vienmēr ir plaši interpretējusi līdzdalības principu, lai izstrādātu procedūras ne tikai attiecībā uz atsevišķu bērnu un skaidri definētām bērnu grupām, bet arī tādām bērnu grupām kā, piemēram, pirmiedzīvotāju bērni, bērni ar invaliditāti vai bērni vispār, jo viņus tieši vai netieši skar tās sabiedrības sociālie, ekonomiskie vai kultūras apstākļi, kurā viņi dzīvo.

88. Plašā izpratne par bērnu līdzdalību ir atspoguļota noslēguma dokumentā, ko pieņēma Ģenerālās asamblejas divdesmit septītā īpašajā sesijā, proti, "Bērniem piemērota pasaule". Dalībvalstis apņēmas "izstrādāt un īstenot programmas, lai veicinātu bērnu, tostarp pusaudžu, jēgpilnu līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos, tostarp ģimenē un skolā un vietējā un valsts līmenī" (32. punkta 1. apakšpunkts). Komiteja savā Vispārējā komentārā Nr. 5 par Bērnu tiesību konvencijas vispārējiem īstenošanas pasākumiem norādīja: "Ir svarīgi, lai valdības ar bērniem izveidotu tiešu saikni un neizmantotu tikai nevalstisko organizāciju (NVO) vai cilvēktiesību institūciju starpniecību"¹³.

C. Tiesību tikt uzklautam īstenošana dažādos apstākļos un situācijās

89. Bērna tiesības tikt uzklautam ir jāīsteno dažādos apstākļos un situācijās, kurās bērns aug, attīstās un mācās. Šādos apstākļos un situācijās pastāv dažāda izpratne par bērnu un viņa lomu, tāpēc bērnu var gan aicināt iesaistīties ikdienas jautājumu risināšanā un būtisku lēmumu pieņemšanā, gan ierobežot viņa līdzdalību. Lai veicinātu bērnu līdzdalību, dalībvalstis var izmantot dažādus veidus, kādos ietekmēt to, kā tiek īstenotas bērna tiesības tikt uzklautam.

1. Ģimenē

90. Nozīmīgs modelis ir ģimene, kurā bērni var brīvi paust savu viedokli un kurā viņus jau no agras bērnības nopietni ņem vērā, un šāds modelis sagatavo bērnu tam, lai viņš varētu izmantot savas tiesības tikt uzklautam plašākā sabiedrībā¹⁴. Šāda audzināšanas pieeja palīdz

¹² Vispārējais komentārs Nr. 5 (2003. g.) par Bērnu tiesību konvencijas vispārējiem īstenošanas pasākumiem.

¹³ Turpat, 12. punkts.

sekmēt individuālo attīstību, uzlabo attiecības ģimenē un veicina bērna socializēšanos, un tā palīdz novērst jebkāda veida vardarbību mājās un ģimenē.

91. Konvencijā ir atzītas vecāku vai citu aizbildņu tiesības un pienākums sniegt atbilstošu palīdzību un padomus saviem bērniem (sk. 84. punktu iepriekš dokumentā), tomēr tajā arī uzsvērts, ka ir jādod iespēja bērnam izmantot viņa tiesības, turklāt palīdzība un padomi ir jāsniedz, ņemot vērā bērna spēju attīstību.

92. Dalībvalstīm vajadzētu ar tiesību aktiem un politiku mudināt vecākus, aizbildņus un bērnu uzraudzītājus uz klausīt bērnus un pienācīgi ņemt vērā viņu viedokli jautājumos, kas viņus skar. Tāpat vecāki būtu jārosina atbalstīt bērnus, kuri izmanto tiesības brīvi paust savu viedokli, kā arī visos sabiedrības līmeņos pienācīgi ņemt vērā bērnu viedokli.

93. Lai palīdzētu izkopt audzināšanas stilu, kurā ievēro bērnu tiesības tikt uz klausītiem, Komiteja ierosina dalībvalstīm popularizēt vecāku izglītības programmas, kuru pamatā ir pastāvošā pozitīvā uzvedība un attieksme, kā arī izplatīt informāciju par Konvencijā paredzētajām bērnu un vecāku tiesībām.

94. Minētajās programmās ir jāapskata šādi jautājumi:

- abpusēja cieņa vecāku un bērnu starpā;
- bērnu iesaistīšana lēmumu pieņemšanas procesā;
- iespējamās sekas, ja katra ģimenes locekļa viedokli pienācīgi ņem vērā;
- izpratne par bērna attīstības pakāpi, kā arī attīstības pakāpes veicināšana un vērā ņemšana;
- risinājumi pretrunīgiem viedokļiem ģimenē.

95. Šajās programmās ir jānostiprina princips, ka meitenēm un zēniem ir vienādas tiesības paust savu viedokli.

96. Plašsaziņas līdzekļiem būtu jāpilda svarīgs uzdevums, proti, jāpavēsta vecākiem, ka viņu bērnu līdzdalībai ir ļoti liela nozīme gan pašu bērnu dzīvē, gan ģimenei, gan sabiedrībai kopumā.

2. Alternatīvajā aprūpē

97. Ir jāievieš mehānismi, lai nodrošinātu, ka bērni, kas atrodas jebkādā alternatīvajā aprūpē, tostarp iestāžu aprūpē, spēj paust savu viedokli un tas tiek pienācīgi ņemts vērā jautājumos, kas attiecas uz šo bērnu izvietojumu, aprūpes noteikumiem audžuģimenēs vai bērnu namos un ikdienā. Jāparedz:

- tiesību akti, ar ko bērnam garantē tiesības uz informāciju par jebkādu izvietojumu, aprūpi un/vai ārstēšanas plānu, kā arī iespēju jēgpilni paust savu viedokli un to, ka šis viedoklis tiek pienācīgi ņemts vērā visā lēmumu pieņemšanas procesā;
- tiesību akti, ar ko bērnam garantē tiesības tikt uz klausītam, kā arī to, ka viņa viedokli pienācīgi ņem vērā, izstrādājot un ieviešot bērnam piemērotus aprūpes pakalpojumus;
- kompetentas uzraudzības iestādes izveide, piemēram, bērnu tiesībsarga vai komisāra norīkošana vai inspekcijas izveide, lai uzraudzītu to noteikumu un normu ievērošanu, ar ko regulē aprūpes sniegšanu bērniem, kā arī viņu aizsardzību vai ārstēšanu saskaņā ar 3. pantā minētajām saistībām. Uzraudzības iestādei vajadzētu būt pilnvarām nekavēti piekļūt aprūpes iestādēm (tostarp tām, kurās dzīvo bērni, kuri ir konfliktā ar likumu),

lai tieši uzklausītu bērnu viedokli un bažas, kā arī pilnvarām uzraudzīt to, cik lielā mērā bērna viedoklis tiek uzklausīts un pienācīgi ņemts vērā attiecīgajā iestādē;

- efektīvu mehānismu izveide, piemēram, tādas bērnu – gan meiteņu, gan zēnu – pārstāvības padomes izveide sociālās aprūpes iestādē, kurai būtu pilnvaras piedalīties politikas un jebkuru iestādes noteikumu izstrādē un īstenošanā.

3. Veselības aprūpē

98. Lai izpildītu Konvencijas noteikumus, ir jāievēro bērna tiesības paust viņa viedokli un iesaistīties bērnu veselīgas attīstības un labklājības veicināšanas pasākumos. Tas attiecas uz lēmumiem par veselības aprūpi individuālos gadījumos, kā arī uz bērnu iesaistīšanu politikas un pakalpojumu izstrādē veselības jomā.

99. Komiteja identificē vairākus atšķirīgus, tomēr saistītus aspektus, kas ir jāņem vērā, lai iesaistītu bērnus gan praksē, gan lēmumu pieņemšanā jautājumos, kas skar viņu veselības aprūpi.

100. Bērni, tostarp mazi bērni, ir jāiesaista lēmumu pieņemšanas procesā, ņemot vērā viņu attīstības pakāpi. Viņiem ir jānodrošina informācija par ārstēšanas piedāvājumu un tās ietekmi un rezultātu, tostarp bērniem ar invaliditāti piemērotā un saprotamā veidā.

101. Dalībvalstīm ir jāievieš tiesību akti vai noteikumi, lai nodrošinātu, ka bērniem ir iespēja bez vecāku piekrišanas saņemt konfidenciālu medicīnisko konsultāciju un padomus neatkarīgi no bērna vecuma, ja tas ir nepieciešams bērna drošībai vai labklājībai. Šāda iespēja bērniem var būt nepieciešama tad, ja, piemēram, viņi piedzīvo vardarbību vai nežēlīgu izturēšanos ģimenē vai viņi ir jāizglīto jautājumos par reproduktīvo veselību vai pakalpojumiem šajā jomā, vai ja vecāku un bērna starpā valda nesaskaņas par veselības pakalpojumu pieejamību. Tiesības uz konsultāciju un padomiem atšķiras no tiesībām sniegt piekrišanu medicīniskai aprūpei, un to izmantošanai nevajadzētu noteikt vecuma ierobežojumu.

102. Komiteja atzinīgi vērtē to, ka dažās valstīs ir noteikts vecums, kuru sasniedzot bērnam ir tiesības pašam dot piekrišanu, un aicina dalībvalstis apsvērt iespēju ieviest šādus tiesību aktus. Tātad, bērni, kuri ir vecāki par norādīto vecumu, pēc neatkarīga un kompetenta eksperta konsultācijas ir tiesīgi dot savu piekrišanu, un viņu spējas nav profesionāli jānovērtē atsevišķi. Tomēr Komiteja stingri iesaka dalībvalstīm nodrošināt, ka pienācīgi tiek ņemts vērā arī tāda maza bērna viedoklis, kurš izrāda spēju paust pamatotu viedokli par savu ārstēšanu.

103. Ārstiem un veselības aprūpes iestādēm ir jāsniedz bērniem skaidra un saprotama informācija par viņu tiesībām saistībā ar dalību pediatriskajā pētniecībā un klīniskajos pētījumos. Viņiem ir jābūt informētiem par pētniecību, lai papildus citām procesuālajām garantijām varētu iegūt arī bērnu informētu piekrišanu.

104. Turklāt dalībvalstīm vajadzētu ieviest pasākumus, ar ko bērniem dod iespēju izteikt savu viedokli un pieredzi tādu pakalpojumu plānošanai un izstrādei, kas skar viņu veselību un attīstību. Bērnu viedoklis būtu jānoskaidro par visiem aspektiem, kas skar veselības aprūpes nodrošināšanu, tostarp, piemēram, par nepieciešamajiem pakalpojumiem, kā un un kur šos pakalpojumus vislabāk sniegt, diskriminējošiem šķēršļiem pakalpojumu pieejamībai, veselības aprūpes speciālistu kvalifikāciju un attieksmi, kā arī metodēm, ar ko veicina bērnu spējas uzņemties aizvien lielāku atbildību par savu veselību un attīstību. Cita starpā minēto informāciju var iegūt, izmantojot atgriezenisko saīšu sistēmas bērniem, kuri izmanto pakalpojumus vai ir iesaistīti pētniecības un konsultatīvajos procesos, un to var nodot

vietējām vai valstu bērnu padomēm vai parlamentiem nolūkā izstrādāt tādus veselības pakalpojumu standartus un rādītājus, kuros ievēro bērna tiesības¹⁴.

4. Izglītībā un skolā

105. Bērna tiesību tikt uzklautam ievērošana izglītībā ir būtisks priekšnoteikums tam, lai īstenotu tiesības uz izglītību. Komiteja ar bažām ņem vērā pastāvošo autoritārismu, diskrimināciju, necieņu un vardarbību, kas novērojama daudzās skolās un klases telpās. Šādā vidē bērns nespēj paust savu viedokli, un to nevar pienācīgi ņemt vērā.

106. Komiteja iesaka dalībvalstīm īstenot pasākumus, lai radītu bērniem iespēju paust viņu viedokli, un pienācīgi ņemt viņu viedokli vērā attiecībā uz turpmāk minēto.

107. Jebkurā audzinātājvidē, tostarp izglītības programmās agrīnā bērnībā, būtu jāveicina bērnu aktivitāte līdzdalību veicinošā mācību vidē¹⁵. Mācību un apguves procesā ir jāņem vērā bērnu dzīves apstākļi un perspektīvas. Tāpēc izglītības iestādēm, plānojot mācību un skolas programmas, ir jāņem vērā bērnu un viņu vecāku viedoklis.

108. Izglītība cilvēktiesību jomā var veidot bērnu motivāciju un uzvedību tikai tad, ja cilvēktiesības tiek ievērotas iestādē, kurā bērns mācās, rotaļājas un dzīvo kopā ar citiem bērniem un pieaugušajiem¹⁶. Šajās iestādēs bērni jo īpaši pievērš rūpīgu uzmanību tam, vai tiek ievērotas viņu tiesības tikt uzklautiem, jo šādās iestādēs bērni var novērot, vai viņu viedoklis patiešām tiek pienācīgi ņemts vērā, kā paredz Konvencija.

109. Bērnu līdzdalība ir nepieciešama, lai klases telpā varētu veidot tādu sociālo vidi, kurā tiek stimulēta sadarbība un savstarpējs atbalsts, kas vajadzīgs, lai nodrošinātu uz bērnu vērstu interaktīvu mācīšanos. Jo īpaši bērnu viedoklis ir jāņem vērā, lai izskaustu diskrimināciju, novērstu iebiedēšanu un likvidētu disciplināros sodus. Komiteja atzinīgi vērtē vienaudžu izglītošanas un vienaudžu konsultēšanas pasākumu izplatīšanos.

110. Cita starpā bērnu pastāvīga līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos ir jāpanāk, nodrošinot klašu padomju, skolēnu padomju un skolēnu pārstāvību skolas padomēs un komitejās, kurās skolēni var brīvi paust savu viedokli par skolas politikas un uzvedības kodeksu izstrādi un īstenošanu. Šīs tiesības ir jāparedz tiesību aktos, nevis tikai jāpaļaujas uz iestāžu, skolu un vadošo skolotāju labo gribu īstenot tās.

111. Ārpus skolas dalībvalstīm būtu jākonsultējas ar bērniem vietējā un valsts līmenī par visiem izglītības politikas aspektiem, tostarp par bērnam draudzīgas izglītības sistēmas stiprināšanu, ikdienējas mācīšanās un neformālās izglītības iespējām, kas bērniem dod "otro iespēju", skolas mācību programmām, mācību metodēm, skolas struktūrām, standartiem, budžetu un bērnu aizsardzības sistēmām.

¹⁴ Komiteja arī vērš uzmanību uz tās Vispārējā komentāra Nr. 3 (2003. g.) par *HIV/AIDS* un bērna tiesībām 11. un 12. punktu, kā arī Vispārējā komentāra Nr. 4 (2003.) par pusaudžu veselību un attīstību saistībā ar Bērnu tiesību konvencijas 6. punktu.

¹⁵ "A human rights-based approach to Education for All: A framework for the realization of children's right to education and rights within education" (Uz cilvēktiesībām balstīta pieeja izglītībai visiem. Satvars bērnu tiesību uz izglītību un tiesību izglītībā ievērošanai), UNICEF/UNESCO (2007. g.).

¹⁶ Bērnu tiesību komiteja, Vispārējais komentārs Nr. 1 (2001. g.) par izglītības mērķiem (Konvencijas 29. panta 1. punkts), (CRC/GC/2001/1).

112. Komiteja mudina dalībvalstis atbalstīt neatkarīgu skolēnu organizāciju izveidi, kas var palīdzēt bērniem kompetenti piedalīties izglītības sistēmā.

113. Bērna tiesības tikt uzklautam ir jāievēro, pieņemot lēmumu par pāreju uz nākamo skolas līmeni vai kursa jeb virziena izvēli, jo šādi lēmumi būtiski ietekmē bērna intereses. Šādi lēmumi ir jāpārbauda administratīvajā vai tiesas procedūrā. Turklāt disciplīnas jautājumos ir pilnībā jāņem vērā bērna tiesības tikt uzklautam¹⁷. Šāds lēmums ir jāpārbauda tiesā īpaši tad, ja tiek skatīts jautājums par bērna izslēgšanu no apmācības vai skolas, jo šāda rīcība ir pretrunā bērna tiesībām uz izglītību.

114. Komiteja atzinīgi vērtē to, ka daudzās valstīs ir ieviestas bērnam draudzīgas skolu programmas, ar ko tiecas nodrošināt interaktīvu, gādīgu, aizsargājošu un līdzdalību veicinošu vidi, kas sagatavo bērnus un pusaudžus gan aktīvai līdzdalībai sabiedrībā, gan atbildīgai pilsoņu pienākuma pildīšanai savā sabiedrībā.

5. Rotaļājoties, atpūšoties, sporta un kultūras pasākumos

115. Lai bērns attīstītos un socializētos, viņam ir jārotaļājas, jāatpūšas, kā arī jāiesaistās sporta un kultūras pasākumos. Šie pasākumi jāizstrādā, ņemot vērā bērna vēlmes un spējas. Par rotaļāšanās un atpūtas iespēju pieejamību un piemērotību ir jāapspriežas ar bērniem, kuri ir spējīgi paust savu viedokli. Ļoti maziem bērniem un atsevišķiem bērniem ar invaliditāti, kuri nespēj piedalīties formālā konsultatīvajā procesā, ir jānodrošina konkrētas iespējas paust viņu vēlmes.

6. Darba vietā

116. Bērni, kuri strādā, būdami jaunāki, nekā to pieļauj tiesību akti un Starptautiskās Darba organizācijas konvencijas Nr. 138 (1973. g.) un Nr. 182 (1999. g.), ir jāuzklausa bērniem piemērotos apstākļos, lai izprastu viņu viedokli par situāciju un viņu intereses. Bērni būtu jāiesaista tāda risinājuma meklēšanā, kurā ņem vērā tos ekonomiskos un sociāli strukturālos ierobežojumus, kā arī kultūras kontekstu, kurā šie bērni strādā. Turklāt bērni būtu jāuzklausa arī tad, kad tiek izstrādāta politika bērnu darba pamatcēloņu izskaušanai, jo īpaši saistībā ar izglītību.

117. Strādājošiem bērniem ir tiesības būt ar likumu aizsargātiem pret ļaunprātīgu izmantošanu, un viņi būtu jāuzklausa, kad darba vietu un darba apstākļus pārbauda inspektori, kuri vērtē darba tiesību aktu īstenošanu. Bērni un strādājošu bērnu asociāciju pārstāvji (ja tādi ir) ir jāuzklausa, izstrādājot darba likumus vai pārbaudot un izvērtējot tiesību aktu izpildi.

7. Vardarbīgos apstākļos

118. Konvencijā ir noteikts, ka bērnam ir tiesības tikt aizsargātam pret visa veida vardarbību, un dalībvalstīm ir pienākums garantēt šīs tiesības visiem bērniem bez diskriminācijas. Komiteja mudina dalībvalstis likumdošanas, politikas, izglītības un citu pasākumu izstrādē un īstenošanā konsultēties ar bērniem, lai novērstu jebkādu vardarbību. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai nodrošinātu, ka arī atstumtiem un nelabvēlīgā situācijā esošiem bērniem, piemēram,

¹⁷ Dalībvalstīm būtu jāiepazīstas ar Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 8 (2006. g.) par bērna tiesībām uz aizsardzību pret miesas sodiem un citiem nežēlīgas vai pazemojošas sodīšanas veidiem (CRC/C/GC/8), kurā skaidrotas līdzdalības stratēģijas miesas sodu izskaušanai.

izmantotiem bērniem, ielu bērniem vai bēgļu bērniem, netiek liegta iespēja iesaistīties konsultatīvajā procesā, kas paredzēts, lai noskaidrotu viedokli par attiecīgajiem likumdošanas un politiskajiem procesiem.

119. Šajā saistībā Komiteja atzinīgi vērtē secinājumus, kas izklāstīti Ģenerālsēkretāra pētījumā par vardarbību pret bērniem, un mudina dalībvalstis pilnībā ieviest tās ieteikumus, tostarp ieteikumu nodrošināt bērniem telpu, kurā viņi var brīvi paust savu viedokli, un ņemt bērnu viedokli pienācīgi vērā attiecībā uz visiem aspektiem, kas saistīti ar vardarbības pret bērniem novēršanu, ziņošanu par to un uzraudzību¹⁸.

120. Pret bērniem izdarītā vardarbība lielā daļā gadījumu paliek neizmeklēta, jo, pirmkārt, atsevišķus ļaunprātīgas izturēšanās veidus bērni uzskata par pieņemtu praksi, un, otrkārt, trūkst bērniem piemērotu ziņošanas mehānismu. Piemēram, bērni nepazīst nevienu, kuram varētu uzticēties un droši ziņot par pieredzēto ļaunprātīgo izturēšanos, piemēram, miesas sodu, dzimumorgānu kropļošanu vai agrīnu laulību, un viņiem nav zināmi kanāli, kurus varētu izmantot, lai savus vispārīgos apsvērumus pavēstītu personām, kuras ir atbildīgas par viņu tiesību īstenošanu. Tāpēc, lai bērnus efektīvi iesaistītu aizsardzības pasākumos, viņiem ir jābūt informētiem par savām tiesībām tikt uzklautiem un jāizaug bez jebkāda veida fiziskas vai psiholoģiskas vardarbības. Dalībvalstīm būtu visām bērnu aprūpes iestādēm jānosaka pienākums nodrošināt vieglu piekļuvi personām vai organizācijām, kurām bērni var uzticēties un pie kurām var droši vērsties, tostarp izmantojot palīdzības tālruņa līnijas, kā arī nodrošināt vietas, kurās bērni var dalīties ar savu pieredzi un viedokli par vardarbības pret bērniem izskaušanu.

121. Tāpat Komiteja vērs dalībvalstu uzmanību uz Ģenerālsēkretāra pētījumā par vardarbību pret bērniem sniegto ieteikumu atbalstīt un iedrošināt bērnu aizsardzības organizācijas un bērnu virzītas iniciatīvas vardarbības novēršanai, kā arī iesaistīt šādas organizācijas vardarbības izskaušanas programmu un pasākumu izstrādē, ieviešanā un izvērtēšanā, lai bērni var uzņemt galveno lomu pašu aizsardzībā.

8. Novēršanas stratēģiju izstrādē

122. Komiteja ņem vērā, ka arvien vairāk pieaug bērnu nozīme bērnu tiesību pārkāpumu novēršanā. Cita starpā labas prakses piemēri vērojami tādās jomās kā vardarbības novēršana skolās, pasākumi pret bērnu izmantošanu bīstamam un apjomīgam darbam, veselības aprūpes pakalpojumu sniegšana ielu bērniem un ielu bērnu izglītošana un nepilngadīgo tiesvedības sistēma. Ar bērniem būtu jākonsultējas, formulējot tiesību aktus un politiku, kas saistīta ar šīm un citām problemātiskajām jomām, un viņi būtu jāiesaista attiecīgo plānu un programmu sagatavošanā, izstrādē un īstenošanā.

9. Imigrācijas un patvēruma procedūrās

123. Īpaši bīstamā situācijā atrodas bērni, kuri valstī ierodas sekojot saviem vecākiem, kas meklē darbu, vai bēgļu gaitās. Tāpēc ir steidzami pilnā mērā jāīsteno viņu tiesības paust viedokli par visiem aspektiem, kas saistīti ar imigrācijas un patvēruma procedūrām. Migrācijas gadījumā ir jāuzklausā bērna cerības attiecībā uz viņa izglītību un veselības stāvokli, lai šo bērnu varētu integrēt skolā un sniegt viņam medicīniskos pakalpojumus. Ja

¹⁸ Neatkarīgā eksperta ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijas pētījumam par vardarbību pret bērniem (A/61/299).

tiek lūgts patvērums, bērnam ir papildus jādod iespēja atklāt savu iemeslu patvēruma pieteikuma iesniegšanai.

124. Komiteja uzsver, ka šo bērnu valodā ir jāsniedz viņiem visa būtiskā informācija par viņu tiesībām, pieejamajiem pakalpojumiem, tostarp saziņas veidiem, kā arī imigrācijas un patvēruma procedūrām, tādējādi dodot viņiem iespēju izteikties un pienācīgi ņemot viņu viedokli vērā procedūrā. Bez maksas būtu jānorīko aizbildnis vai padomdevējs. Iespējams, bērniem, kam nepieciešams patvērums, ir faktiski jāpalīdz sameklēt ģimene, kā arī jāsniedz svarīga informācija par situāciju viņu izcelsmes valstī, lai noteiktu, kas ir viņu interesēs. Īpaša palīdzība var būt nepieciešama bērniem, kuri agrāk ir bijuši iesaistīti bruņotā konfliktā, lai viņi varētu atklāt savas vajadzības. Turklāt ir jāpievērš uzmanība tam, lai nodrošinātu, ka bērni, kas ir bezvalstnieki, tiek iesaistīti lēmumu pieņemšanas procesā tajā teritorijā, kurā viņi uzturas¹⁹.

10. Ārkārtas situācijās

125. Komiteja uzsver, ka Konvencijas 12. pantā minētās tiesības ir spēkā arī krīzes situācijās vai izjūtot to sekas. Aizvien skaidrāk redzams būtiskais ieguldījums, ko bērni spēj dot konflikta situācijās, konflikta atrisināšanā un reorganizēšanās procesā pēc ārkārtas situācijām²⁰. Tāpēc Komiteja savā ieteikumā, kas pieņemts 2008. gada vispārējo diskusiju dienā, uzsvēra, ka bērni, kurus skārušas ārkārtas situācijas, būtu jāiedrošina un jādod viņiem iespēja piedalīties savas situācijas un nākotnes perspektīvu analizē. Bērnu līdzdalība palīdz viņiem atgūt kontroli pār savu dzīvi, veicināt rehabilitāciju, attīstīt organizatoriskās prasmes un stiprināt identitātes apziņu. Tomēr ir jāpievērš uzmanība tam, lai pasargātu bērnus no situācijām, kas var būt traumatiskas vai kaitīgas.

126. Komiteja attiecīgi mudina dalībvalstis atbalstīt tādus mehānismus, kas dod iespēju bērniem, īpaši pusaudžiem, aktīvi piedalīties gan reorganizēšanās pasākumos pēc ārkārtas situācijas, gan pēckonflikta atrisināšanas procesā. Izvērtējot, izstrādājot, īstenojot, uzraugot un vērtējot programmas, būtu jānoskaidro bērnu viedoklis. Piemēram, bērnus, kuri dzīvo bēgļu nometnēs, var mudināt vairojot pašu drošību un labklājību, izveidojot bērnu forumus. Ir jāsniedz atbalsts, lai palīdzētu bērniem izveidot šādus forumus, vienlaikus nodrošinot, ka to darbībā tiek ievērotas bērnu intereses un tiesības būt pasargātiem no kaitīgas pieredzes.

11. Valsts un starptautiskos apstākļos

127. Lielā mērā bērnu līdzdalības iespēju nodrošina kopienas mērogā. Komiteja atzinīgi vērtē to, ka aizvien pieaug vietējo jauniešu parlamentu un pašvaldības bērnu padomju, kā arī *ad hoc* konsultāciju skaits, kas bērniem dod iespēju paust savu viedokli lēmumu pieņemšanas procesā. Tomēr šādām struktūrvienībām, kas nodrošina pārstāvju formālu līdzdalību vietējā pārvaldē, vajadzētu būt tikai vienai no daudzām pieejām, ar ko vietējā līmenī īsteno Konvencijas 12. pantu, jo šādas struktūrvienības dod iespēju tikai salīdzinoši nelielam bērnu skaitam iesaistīties vietējās sabiedrības procesos. Papildu saziņas iespējas nodrošina politiku

¹⁹ Sal. Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 6 (2005. g.) par rīcību attiecībā uz nepavadītiem un nošķirtiem bērniem ārpus viņu izcelsmes valsts (CRC/GC/2005/6).

²⁰ "The participation of children and young people in emergencies: a guide for relief agencies" (Bērnu un jauniešu piedalīšanās ārkārtas situāciju novēršanā. Norādes palīdzības dienestiem), UNICEF, Bangkoka (2007. g.).

un ierēdņu konsultatīvās pieņemšanas laiki, atvērto durvju dienas, kā arī vizītes skolās un bērnudārzos.

128. Bērni būtu jāatbalsta un jāiedrošina veidot pašu vadītas organizācijas un pašu virzītas iniciatīvas, tādējādi radot telpu jēgpilnai līdzdalībai un pārstāvībai. Turklāt, lai nodrošinātu atbilstošākus pakalpojumus, var uzklaut bērnu skatījumu par, piemēram, skolas, rotaļu laukumu, parku, atpūtas un kultūras iespēju, publisko bibliotēku, veselības aprūpes iestāžu un vietējā transporta sistēmu plānojumu. Bērnu viedoklis ir īpaši jāņem vērā sabiedrības attīstības plānos, ar ko aicina uz sabiedrisko apspriešanu.

129. Tajā pašā laikā šādas līdzdalības iespējas pastāv daudzās valstīs, kā arī rajonu, reģionālā, federatīvo valstu un valstu līmenī, kur jauniešu parlamenti, padomes un konferences nodrošina iespēju rīkot forumus bērniem nolūkā uzzināt viņu viedokli un pavēstīt to attiecīgajai auditorijai. Bērnu atbalstīšanai NVO un pilsoniskās sabiedrības organizācijas ir izkopusas paņēmienus, ar ko aizsargā pārstāvības pārredzamību un novērš manipulēšanas vai šķietamības risku.

130. Komiteja atzinīgi vērtē *UNICEF* un nevalstisko organizāciju būtisko ieguldījumu, jo tās palīdz vairot izpratni par bērnu tiesībām tikt uzklautiem un par viņu līdzdalību visās viņu dzīves jomās, kā arī mudina šīs organizācijas gan turpināt sekmēt bērnu iesaistīšanu visu to jautājumu risināšanā, kuri viņus skar, tostarp tautas, sabiedrības un valsts vai starptautiskā līmenī, gan veicināt labās prakses apmaiņu. Lai uzlabotu iespējas kopīgi mācīties un izmantot kolektīvās aizstāvības platformas, būtu aktīvi jāveicina vienota informācijas tīkla izveide bērnu vadītu organizāciju starpā.

131. Starptautiskā līmenī īpaši liela loma ir bērnu dalībai Pasaules Bērnu samitos, kādus Ģenerālā asambleja rīkoja 1990. un 2002. gadā, kā arī bērnu līdzdalībai ziņojumu sniegšanā Bērnu tiesību komitejai. Komiteja atzinīgi vērtē gan rakstveida ziņojumus, gan papildu mutvārdu informāciju, ko bērnu organizācijas un bērnu pārstāvji sniedz procesā, kurā uzrauga bērnu tiesību ievērošanu dalībvalstīs, kā arī mudina dalībvalstis un nevalstiskās organizācijas palīdzēt bērniem sniegt viņu viedokli Komitejai.

D. Pamatprasības, kas jāizpilda, lai īstenotu tiesības tikt uzklautam

132. Komiteja mudina dalībvalstis neīstenot simboliskas pieejas, ar ko ierobežo bērna iespēju paust viedokli vai dod iespēju bērnam tikt uzklautam, bet neņem viņa viedokli pienācīgi vērā. Tā uzsver, ka pieaugušo manipulācijas ar bērniem – piemēram, radot situācijas, kurās viņiem nosaka, ko viņi drīkst teikt, vai radot risku, ka bērna līdzdalība var radīt viņam kaitējumu – nav ētiska prakse, un šādu praksi nevar uzskatīt par Konvencijas 12. panta īstenošanu.

133. Lai līdzdalība būtu efektīva un jēgpilna, tā jāsaprot kā process, nevis kā viens atsevišķs gadījums. Pieredze liecina, ka laikā kopš 1989. gada, kad tika pieņemta Konvencija par bērna tiesībām, ir gūta plaša vienprātība par pamatprasībām, kuras ir jāizpilda, lai Konvencijas 12. pants tiktu efektīvi, ētiski un jēgpilni īstenots. Komiteja iesaka dalībvalstīm integrēt šīs prasības visos likumdošanas un citos pasākumos, kas paredzēti 12. panta īstenošanai.

134. Visiem procesiem, kuros tiek uzklauts vai piedalās bērns(-i), ir jābūt šādiem:

a) pārredzamiem un informatīviem – bērniem ir jāsaņem pilnīga, saprotama, dažādiem bērniem piemērota un vecumam atbilstoša informācija par viņu tiesībām brīvi paust

viedokli un par to, ka viņu viedoklis tiks pienācīgi ņemts vērā, kā arī par to, kādā veidā, kādā apmērā un kādam mērķim notiks bērnu līdzdalība un kāda būs tās ietekme;

b) uz brīvprātības principa balstītiem – bērnus nekādā gadījumā nedrīkst piespiest paust viedokli pret viņu gribu, un viņi ir jāinformē par to, ka jebkurā brīdī drīkst atteikties no līdzdalības;

c) cieņpilniem – pret bērnu viedokli ir jāizturas ar cieņu, un bērniem ir jādod iespēja piedāvāt idejas un ierosināt aktivitātes. Pieaugušajiem, kuri strādā ar bērniem, būtu jāatzīst, jāciena un jābalstās uz labiem bērnu līdzdalības paraugiem, piemēram, attiecībā uz viņu ieguldījumu ģimenē, skolā, kultūrā un darba vidē. Tāpat šiem pieaugušajiem ir jāsaprot bērnu dzīves sociāli ekonomiskie, vides un kultūras apstākļi. Turklāt personām un organizācijām, kuras strādā bērnu interesēs vai kuras strādā ar bērniem, ir jāņem vērā arī bērnu viedoklis par līdzdalību sabiedriskos pasākumos;

d) atbilstīgiem – jautājumam, par kuru bērnam ir tiesības paust savu viedokli, ir jābūt tiešām būtiskam viņu dzīvē, un tam jābūt tādām, lai bērns varētu izmantot savas zināšanas, prasmes un spējas. Turklāt ir jārada telpa, kurā bērni var aktualizēt un risināt jautājumus, kurus paši būs apzinājuši kā būtiskus un svarīgus;

e) bērniem draudzīgiem – vide un darba metodes ir jāpielāgo bērnu spējām. Ir jāatvēl pietiekami daudz laika un resursu, lai nodrošinātu, ka bērni ir atbilstoši sagatavoti un pārliecināti par sevi, un viņiem ir iespēja izteikt savu viedokli. Jāņem vērā, ka bērniem būs nepieciešams dažāds atbalsts un viņu iesaistīšanās apmērs būs atšķirīgs atkarībā no viņu vecuma un attīstības pakāpes;

f) iekļaujošiem – līdzdalībai ir jābūt iekļaujošai, ir jānovērš pastāvošie diskriminācijas modeļi un ir jāuzlabo atstumtu bērnu, tostarp gan zēnu, gan meiteņu, iespējas iesaistīties (sk. arī iepriekš 88. punktu). Bērni nav homogēna grupa, un līdzdalībai ir jābūt tādai, ar ko visiem nodrošina vienādas iespējas, nediskriminējot neviena iemesla dēļ. Turklāt ir jānodrošina, ka programmas ir kulturāli piemērotas bērniem no visām kopienām;

g) uz apmācību balstītiem – pieaugušie ir jāpagatavo, viņiem ir jāizkopj prasmes un jāsaņem palīdzība, lai viņi varētu efektīvi sekmēt bērnu līdzdalību, turklāt viņiem ir jāizkopj tādas prasmes kā, piemēram, prasme klausīties bērnus, sadarboties ar bērniem un efektīvi iesaistīt viņus, ņemot vērā viņu attīstības pakāpi. Arī bērnus var piesaistīt kā apmācītājus un veicinātājus jautājumā par to, kā veicināt efektīvu līdzdalību; ir jāveido viņu spējas stiprināt savas prasmes, piemēram, attiecībā uz viņu tiesību apzinātību efektīvai līdzdalībai, un viņi ir jāapmāca sanāksmju rīkošanā, līdzekļu piesaistīšanā, saziņā ar plašsaziņas līdzekļiem, publiskajā runā un aizstāvībā;

h) drošiem un riskam atbilstošiem – atsevišķos gadījumos sava viedokļa paušana var būt riskanta. Pieaugušajiem ir pienākums pret bērniem, ar kuriem viņi strādā, un tāpēc viņiem ir jāveic visi piesardzības pasākumi, lai pēc iespējas samazinātu risku, ka bērni savas līdzdalības dēļ saskaras ar vardarbību, tiek izmantoti vai piedzīvo citas negatīvas sekas. Lai nodrošinātu atbilstošu aizsardzību, ir jāizstrādā nepārprotama bērnu aizsardzības stratēģija, kurā apzināti gan konkrēti riski, ar kuriem saskaras dažas bērnu grupas, gan papildu šķēršļi, kas bērniem jāpārvar, lai saņemtu palīdzību. Bērniem ir jāzina savas tiesības būt pasargātiem no kaitējuma, un viņiem ir jāzina, kur vajadzības gadījumā vērsties pēc palīdzības. Ir svarīgi ieguldīt līdzekļus darbā ar ģimenēm un kopienām, jo tādā veidā var veidot izpratni par līdzdalības nozīmīgumu un ietekmi un pēc iespējas samazināt riskus, kuriem bērni var būt cītādi pakļauti;

i) pārskatatbildīgiem – svarīgi ir apņemties sekot līdzi procesam un izvērtēt to. Piemēram, ikvienā izpētes vai konsultatīvajā procesā bērni ir jāinformē par to, kā viņu viedoklis ir interpretēts un izmantots, un vajadzības gadījumā viņiem ir jādod iespēja apstrīdēt un ietekmēt secinājumu analīzi. Turklāt bērniem ir tiesības saņemt skaidru atgriezenisko saiti par to, kā viņu līdzdalība ir ietekmējusi rezultātus. Attiecīgā gadījumā bērniem ir jādod

iespēja piedalīties turpmākos procesos vai pasākumos. Kopā ar bērniem (ja iespējams) ir jāveic arī bērnu līdzdalības procesa uzraudzība un izvērtēšana.

E. Secinājumi

135. Saskaņā ar Konvenciju dalībvalstīm ir nepārprotams un tūlītējs juridiskais pienākums ieguldīt līdzekļus, lai īstenotu bērna tiesības tikt uzklautam visos jautājumos, kas viņu skar, un pienācīgi ņemt vērā bērna viedokli. Šādas tiesības ir visiem bērniem bez diskriminācijas. Lai nodrošinātu patiesu iespēju īstenot Konvencijas 12. pantu, ir jālikvidē juridiskie, politiskie, ekonomiskie, sociālie un kultūras šķēršļi, kas šobrīd ierobežo bērniem iespēju tikt uzklautiem un piedalīties visu to jautājumu izskatīšanā, kas viņus skar. Tāpēc ir vajadzīga sagatavotība, lai varētu apstrīdēt pieņemumus par bērnu spējām un mudināt veidot tādu vidi, kurā bērni var attīstīt un parādīt savas spējas. Turklāt ir jānodrošina resursi un apmācība.

134. Dalībvalstīm nebūs viegli izpildīt šīs saistības. Tomēr šo mērķi var sasniegt, ja šajā vispārējā komentārā izklāstītās stratēģijas īsteno sistemātiski un veido kultūru, kurā ciena gan bērnus, gan viņu viedokli.
